

ישראל-סעודיה: סיכויים גבוהים להסכם. היתרונות ברורים. המחירים עדיין לא.

16.09.2023 | שבת בן מאיר written by

"רבים מהמרכיבים של המסלול המוביל לנורמליזציה נמצאים כעת על השולחן, אך עדיין אין מסגרת, ואין את התנאים לחתימה". כך תיאר ג'ייק סאליבן, בסוף השבוע שעבר, את סטטוס המגעים לכינון יחסים מדיניים בין ערב הסעודית לישראל. בעודו עושה את דרכו בפמליית נשיא ארה"ב ג'ו ביידן לפסגת G20 בהודו, סיכם היועץ האמריקאי לביטחון לאומי: "יש עדיין עבודה לעשות".

התיאור היבש והלקוני של סאליבן לא נכנס לפרטי הסוגיות הרבות שבהן כרוכה השגתו של הסכם נורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל. אפשר שאף היה בתיאור ניסיון להנמיך ציפיות ולצנן את תחושת האופוריה, שיצרו הדיווחים בעניין זה בחלק מהמקומות. ואולם, הכרזתו של הנשיא ביידן יומיים אחר כך על פרויקט התשתיות הענק לחיבור דרום אסיה עם המזרח התיכון ואירופה דרך נמלים ורכבות ¹ העלתה את מפלס האופטימיות לשיא חדש.

הסיכויים להשגתו של הסכם כזה מעולם לא נראו גבוהים יותר. לכל אחד משלושת המנהיגים ² ג'ו ביידן, מוחמד בן סלמאן ובנימין נתניהו ³ יש סיבות טובות מאוד לרצות בו. חלון ההזדמנויות, המוגבל לחודשים ספורים, דוחק בהם להאיץ את הדיונים ולמצות את מרחבי הגמישות בסוגיות הצפויות לעורר מחלוקת.

האיתותים החיוביים האחרונים מצד ערב הסעודית ⁴ באירוח אנשי עסקים ישראלים בכנס ממשלתי בנושא סייבר, ביחס שהפגינה בפרשת נחיתתו בג'דה של מטוס עמוס ישראלים שנקלע לתקלה בדרכו מאיי סיישל ובמסרים שהעבירה לפלסטינים ⁵ מלמדים על הפְּשִׁלוֹת הקיימת מצידה לקראת מהלך כזה. נדמה כי השאלה כעת איננה אם יהיה הסכם, אלא מה המחיר שכל צד ישלם בעבורו.

הסכם נורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל עשוי לא רק לשנות את פני המזרח התיכון, אלא גם להשפיע על המחנות המתגבשים כיום במסגרת המאבק על הסדר העולמי החדש. מבחינתה של ישראל, השגתו של הסכם כזה היא יעד חשוב ביותר. הוא ישים סוף ל-120 שנות מלחמה אידיאולוגית שהעולם הערבי מנהל נגד שיבת היהודים לציון, ויקטין את ממדי הסכסוך בינה לבין העולם הערבי למעמד של סכסוך מקומי, ישראלי-פלסטיני. הוא ייצור שותפויות חדשות אזוריות ובינלאומיות. יהיו לו משמעויות ביטחוניות כבדות משקל והשפעות דרמטיות על הכלכלה. חברות סטארט-אפ ומרכזי מחקר ישראליים בתחומי המים, החקלאות, האנרגיה המתחדשת, התחבורה החכמה והסייבר יוכלו לסייע בהפיכתם של העיר החדשנית ניאום ושל מיזמי-ענק סעודיים נוספים ⁶ להצלחות עולמיות. מלבד זאת, תהיה להסכם כזה משמעות דתית לנוכח

מעמדה של ערב הסעודית כמי שמופקדת על מכה ומדינה [2] הערים הקדושות לאסלאם.

מה רוצים ביידן ובן סלמאן

ארה"ב זקוקה למהלך זה בראש ובראשונה כדי להרחיק את ערב הסעודית מסין ומהציר שהולך ומתגבש סביבה. ציר זה חותר לשלוט בנתיבי תחבורה באזור ולהעמיק את אחיזתו במשאבי טבע ומקורות אנרגיה במזרח התיכון. הסכם כזה יבלום את התחזקות הציר, יציב תקרת זכויות להשפעתו על מדינות האזור ויזכה את וושינגטון בנקודות חשובות במאבק על הסדר העולמי החדש.

הסכם כזה, לדעת האמריקאים, גם יבסס את היציבות באזור ויחזק את ישראל.

ברור כי נחיצותו של הסכם כזה לביידן איננה רק משיקולים אלה. הנשיא האמריקאי זקוק להישג הזה גם לצרכיו הפוליטיים. אין לביידן כיום קבלות שהוא יכול להציג על הישג ממשי בתחום הנורמליזציה והסכמי שלום. בבית הלבן אמנם הביעו רצון להמשיך בתנופה שיצרו הסכמי אברהם, אך התוצאות היו דלות. מעגל המדינות השותפות להסכמים לא התרחב, ההתקדמות ביחסים הייתה בעיקר בערוצים הביטורליים שנשללו בתקופת ממשל טראמפ. מלבד פסגת הנגב, שחשיבותה העיקרית הייתה בעצם קיומה, לא נרשמו יוזמות ופרויקטים אזרחיים משמעותיים בשותפות רחבה של מדינות ההסכם.

אם יושג הסכם עם ערב הסעודית יהיה בכך לשנות את התמונה העגומה הזאת. ההסכם יזקף לזכותו של ביידן באופן אישי, יפחית את הביקורת נגדו על תוצאות מדיניות החוץ שלו ועל נטישת ענייני המזרח התיכון, יספק לו מנופים להשגת יעדים נוספים שחשובים לו, כגון בסוגיה הפלסטינית, וייתן לו דחיפה פוליטית משמעותית במערכת הבחירות לנשיאות. את זאת מבינים גם במחנה הרפובליקני בארה"ב, וכדי לקבל את תמיכתם של אלה במהלכים התלויים באישור בסנאט, הוא ישמח אם גם ישראל תעודד אותם לכך.

נורמליזציה עם ישראל נחוצה לבן סלמאן כדי לקדם את חזונו ואת מעמדה ויעדיה המדיניים, הביטחוניים והכלכליים של ערב הסעודית. הסכם הגנה עם ארה"ב, בשילוב אמצעי לחימה מתקדמים ופתח להצטרפות למועדון הגרעין, הם חלק מהתמורות שהוא מצפה לקבל. במישור הכלכלי הוא מצפה לקדם את תוכניתו האסטרטגית 'חזון 2030', שאחד מעמודי התווך שלה הוא גיוון מקורות ההכנסה של הממלכה ופיתוח הכלכלה המקומית דרך השקעות, יזמות ושילוב טכנולוגיות מתקדמות. המשך ההתעצמות הכלכלית של ערב הסעודית תלוי ביציבות וביטחון המדינה ובשיתופי פעולה כלכליים אסטרטגיים.

שלושת האתגרים של ישראל

דרישותיה של ערב הסעודית אמנם מופנות לארה"ב, שאיתה היא מקיימת את המשא ומתן

הישיר, אך ברור כי ישראל תתבקש להתייחס אליהן, כבסיס לעמדה שתקבל בבית הלבן. שלושה אתגרים יעמדו בפני נתניהו. הראשון, מניעת תפוצת גרעין במזרח התיכון לנוכח הדרישה הסעודית לקבל יכולות בתחום הגרעין האזרחי. האתגר השני הוא שמירה על יתרונה האיכותי של ישראל באזור לנוכח רצונה של הממלכה להצטייד בנשק מתקדם ² שמתכתב עם הרצון הקיים גם בארה"ב לקדם עסקאות נשק גדולות. האתגר השלישי הוא לשמור על האינטרסים הישראליים בזירה הפלסטינית, לנוכח הציפיות בריאד להתקדמות משמעותית בסוגיה זו. יש להניח כי האמריקאים כבר משתמשים בכך כדי ללחוץ את ישראל ולחלץ ממנה ויתורים משמעותיים בנושא זה.

רשימת התמורות שערב הסעודית מצפה לקבל מארה"ב ארוכה. חלק מהן לא רק שאיננו מהווה בעיה לישראל, אלא שהוא רצוי גם מבחינתה. כך לדוגמה, ישראל איננה צריכה להתנגד להסכם הגנה בין ארה"ב לערב הסעודית. לישראל יש עניין בחיזוק המחויבות האמריקאית לבעלות בריתה באזור ולכן עליה אף לתמוך בכך, גם פומבית. באשר לאספקת אמצעי לחימה אמריקאיים מתקדמים לערב הסעודית, על ישראל להתנות את הסכמתה בכך שארה"ב תנקוט צעדים מקבילים שיבטיחו לישראל את יתרונה האיכותי, למשל באמצעות שדרוג יכולותיה, במקרים שבהם הנשק שיימכר לערב הסעודית יגרום לשחיקת יתרונה.

ואולם, דילמה משמעותית שתוצב בפני ישראל נוגעת לדרישה הסעודית לסיוע אמריקאי בהקמת תשתית גרעין אזרחי הכוללת יכולת העשרת אורניום. לא צריך להיות מומחה לגרעין כדי להבין לאילו מטרות היא נחוצה. הצטרפותה של ערב הסעודית למועדון הגרעיני תביא להרחבת התפוצה הגרעינית באזור. מדינות נוספות יפעלו להשיג יכולת העשרת אורניום בשטחן. לא יהיה נכון להיענות לדרישה כזו בלי שיינתן מענה אפקטיבי וארוך טווח, אשר יניח את דעתה של מערכת הביטחון בישראל.

אשר לפלסטינים, גם כאן לא נכון יהיה להסכים לויתורים בעלי משמעות מדינית או ביטחונית בזירה הפלסטינית. הקריטריון המרכזי שלפיו נכון יהיה לבחון את עמדתינו הוא הפיכות. אין להסכים לויתורים בלתי הפיכים (או שמחיר הפיכתם יהיה גבוה).

ממשלת ישראל מעוניינת מאוד בכינון יחסים עם ערב הסעודית. טמון בכך פוטנציאל לשנות את פני האזור, לקדם את הכלכלה, הטכנולוגיה, החקלאות, הבריאות ותחומים נוספים רבים שישראל תוכל להביא בהם לביטוי את יתרונותיה. הסכם כזה עשוי גם לחולל מהפכה בסחר העולמי ולייעל את החיבור בין מזרח ומערב. ההסכם הוא יעד חשוב ביותר לישראל שמצדיק גם ויתורים מסוימים. נכון לפעול לכך שמחיריו מבחינת ישראל לא יהיו בלתי נסבלים. ההסכם טוב לישראל אך חשוב לזכור כי האינטרס בו איננו רק של ישראל ואת מחיריו יש לחלק בין כל הנהנים.